

■ ■ ■ ІНСТИТУЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ, ФІНАНСІВ,
МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ПРАВА

УДК: 338.434:339.137.2.:63

DOI: 10.37128/2411-4413-2019-8-8

**ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО
РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ ©**

ГРИЩУК Н.В.,
*асистент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Вінницький національний
аграрний університет
(м. Вінниця)*

Метою статті є обґрунтування й уточнення підходів до визначення складу та структури фінансових інструментів забезпечення конкурентоспроможного розвитку сільськогосподарських підприємств.

Автором на прикладі підприємств Вінницької області проаналізовано стан фінансових ресурсів, визначено їх структуру та джерела. Особлива приділена увага проблемам фінансового забезпечення, впливу фінансових інструментів на ефективний економічний розвиток сільськогосподарських підприємств у контексті використання альтернативних форм і фінансування. Визначено вплив фінансового забезпечення на конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств. З'ясовано значення та можливості державної фінансової підтримки фінансового забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Подано пропозиції щодо шляхів подолання існуючих проблем.

Ключові слова: конкурентоспроможність, фінансове забезпечення, фінансові ресурси, кредитування, аграрні розписки, векселі, сільськогосподарські підприємства.

Табл.: 7. Рис.: 3. Літ.: 15.

FINANCIAL PROVISION OF AGRICULTURAL COMPETITION DEVELOPMENT

HRyshchuk Nadya,
*Assistant of the Department of Finance,
banking and insurance
Vinnitsa National Agrarian University*

The purpose of the article is to clarify the approaches to determining the composition and structure of financial instruments to ensure the competitiveness of agricultural enterprises.

The methodological basis of the study is a systematic approach to the knowledge of economic science regarding the financial support of the competitiveness of agricultural enterprises.

The following scientific methods were used in the research process: abstract-logical, in particular, its methods of generalization, analogy, analysis and synthesis, induction and deduction.

The situation that has emerged in recent years of financial support for agriculture does not contribute to improving the financial condition and the financial resources of industry enterprises. On the one hand, thanks to the natural and climatic conditions, high yields are demonstrated, a flexible tax system has been created, and state subsidy and industry support programs are being introduced.

The author on the example of the Vinnytsia region analyzed the state of financial resources, determined their structure and sources.

Special attention was paid to the problems of financial security, the impact of financial instruments on the effective development and economic growth of agricultural enterprises, and proposals were made on how to overcome existing problems.

Keywords: competitiveness, financial security, financial resources, lending, agricultural receipts, promissory notes, agricultural enterprises.

Tabl.:7. Fig. : 3. Lit. : 15.

ФИНАНСОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

ГРИЦУК Н.В.,
ассистент кафедры финансов,
банковского дела и страхования,
Винницкий национальный аграрный университет

Целью статьи является обоснование и уточнение подходов к определению состава и структуры финансовых инструментов обеспечения конкурентоспособного развития сельскохозяйственных предприятий.

Автором на примере Винницкой области проанализировано состояние финансовых ресурсов, определены их структура и источники. Особое уделено внимание проблемам финансового обеспечения, влияния финансовых инструментов на эффективное экономическое развитие сельскохозяйственных предприятий в контексте использования альтернативных форм и финансирования. Определено влияние финансового обеспечения на конкурентоспособность сельскохозяйственных предприятий. Выяснено значение и возможности государственной финансовой поддержки финансового обеспечения конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий. Представлены предложения о путях преодоления существующих проблем.

Ключевые слова: конкурентоспособность, финансовое обеспечение, финансовые ресурсы, кредитование, аграрные расписки, векселя, сельскохозяйственные предприятия.

Табл.: 7. Рис.: 3. Лит.: 15.

Постановка проблемы. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств формується за рахунок потужного виробничого потенціалу і природних ресурсів. В умовах економічного спаду та кризи, аграрна галузь залишається чи не єдиною, що демонструє позитивну динаміку, утримуючи таким чином всю економіку країни на основі мультиплікативного ефекту. Трансформаційні перетворення системи економічних відносин, спричинені глобальними та локальними факторами, породжують потребу підвищення рівня конкурентоспроможності, насамперед за рахунок повноцінного фінансового забезпечення діяльності. Це можливо через реалізацію тактичного та стратегічного напрямку розвитку підприємств, які передбачають доступність різноманітних джерел фінансового забезпечення.

Переформатування характеру відносин між суб'єктами аграрної сфери приводить до заміщення традиційних фінансових механізмів новими, краще адаптованими до ринкових економічних реалій. Надзвичайно важливого значення в господарській діяльності сільськогосподарських підприємств набуває фінансова забезпеченість та позитивна результативність використання фінансових ресурсів, оскільки від своєчасного, стабільного, збалансованого, доступного фінансового забезпечення визначальною мірою залежить ефективність і конкурентоспроможність сільськогосподарського виробництва. Тому, вдаючись до вищезазначеного, вважаємо, що дослідження питань фінансового забезпечення конкурентоспроможного розвитку сільськогосподарських підприємств є на часі, актуальним та своєчасним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Суттєвий внесок у створення й розвиток теорії і практики фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств зробили вчені: В. Алексійчук, О. Гривківська [1], О. Гудзь [2], Н. Давиденко [3], М. Дем'яненко [4], П. Лайко, Д. Міщенко [6], О. Непочатенко, Г. Прунцева, О. Радченко [9], П. Стецюк [13], О. Олійник [8], П. Саблук [14] та інші світочі української науки. Їх фундаментальні наукові розробки мають важливе теоретичне й практичне значення в умовах трансформаційних перетворень системи фінансових відносин й забезпечення конкурентоспроможного розвитку сільськогосподарських підприємств.

Відзначаючи цінність напрацювань вчених, слід зауважити, що окремі важливі аспекти зазначеної проблеми потребують подальших наукових розвідок. Передусім, це стосується необхідності обґрунтування фінансових передумов ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств у контексті використання альтернативних форм і джерел фінансування.

Метою статті є визначення та уточнення підходів, вирішення шерегу дискусійних питань із фінансового забезпечення конкурентоспроможного розвитку сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах забезпечення конкурентоспроможного розвитку сільськогосподарських підприємств потребує додаткових зусиль та вищих фінансових витрат. Це зумовлено як економічним спадом, фінансовою кризою, так і обраним вектором

євроінтеграції України. Крім внутрішньої, набула розвитку більш жорстка зовнішня конкуренція, для успішного протистояння якій необхідна множина заходів державного регулювання. Саме від розробки й впровадження вдалого фінансового інструментарію залежить підвищення прибутковості та фінансової стійкості підприємств, які, в свою чергу, примножують їх конкурентні переваги на ринку.

Фінансове забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств ми розглядаємо як економічні відносини, які відображають провідні траєкторії формування, генерування, нагромадження, трансформації та визискування фінансових ресурсів для досягнення економічної мети функціонування та конкурентоспроможного розвитку. На думку дослідників, на забезпеченість конкурентоспроможності вітчизняних підприємств впливає ряд чинників, серед яких недостатність фінансових ресурсів та інформації щодо впровадження нових технологій; низький рівень попиту на інноваційну продукцію; небажання і слабка сприйнятливність підприємств до впровадження інновацій; низький рівень інноваційного потенціалу підприємств; нестача кваліфікованого персоналу; труднощі кластеризації, кооперації та інтеграції з іншими підприємствами; нерозвиненість інституту державно-приватного партнерства тощо [2, с. 100].

Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств потребує теоретичного та практичного фундаменту для фінансування, що вимагає розширення меж теорії конкурентоспроможності та фінансового стану підприємств та здійснення практичних рішень щодо їх реалізації. Для визначення напрямів уточнення теоретичних підходів до системи фінансового забезпечення діяльності в підвищеному ризиковому середовищі, розглянуто складові об'єкта дослідження за схемою (рис. 1).

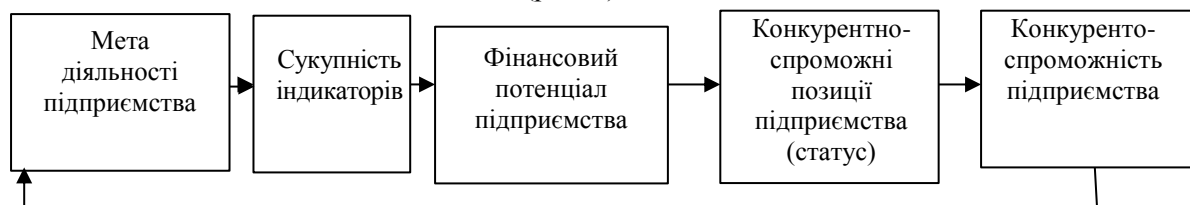

Рис. 1. Складові об'єкта дослідження у сукупності впливу фінансового забезпечення на конкурентоспроможність підприємств

Джерело: Адаптовано автором за джерелами [1; 2; 6-8]

Представлення об'єкту дослідження у вигляді неперервного процесу, в якому є система цілей, що відображає інтереси ключових «суб'єктів впливу», дає змогу визначити показники оцінки їх оптимального поєднання. Як показує схема, виразом конкурентоспроможності аграрного підприємства є його конкурентний статус який у сукупності з конкурентоспроможністю формує сукупність конкурентних переваг. В сучасних умовах до цих переваг відносяться земельні угіддя, виробничий, соціальний потенціал, спеціалізація та організація виробництва, у тому числі базована на точному точковому землеробстві, якість та товарність продукції; забезпеченість фінансовими ресурсами, доступ до ринку збуту, бюджетних і податкових преференцій тощо. Форми фінансового забезпечення можуть бути представлені різноманітними інструментами: власне, банківське, бюджетне, вексельне фінансування, аграрні розписки тощо [6; 12; 15].

Дослідження фінансових інструментів проведено на прикладі сільськогосподарських підприємств Вінниччини. Вінницька область має один із найпотужніших в Україні агропромисловий комплекс та в останні роки демонструє високі темпи розвитку та вагомі фінансово-економічні результати господарювання. Аграрний сектор області займає лідируючі позиції в сільському господарстві України, питома вага регіону у загальнодержавному виробництві сільськогосподарської продукції сягає 10%.

Основні фінансові показники діяльності сільськогосподарських підприємств Вінницької області (табл.1) свідчать про позитивну динаміку протягом останніх років. Чистий доход (виручка) від реалізації продукції у 2017 р. склав 30,94 млрд грн та зріс на 17,5% у порівнянні із 2012 р. Рентабельність сільськогосподарської діяльності у 2017 р. склала 23,9%, операційної - 33,7%.

Протягом досліджуваного періоду мала місце тенденція до зростання фінансової залежності від запозичень, тобто зовнішніх джерел фінансового забезпечення. Не дивлячись на те, що параметри коефіцієнтів фінансової незалежності знаходяться у допустимих межах, є загроза зниження конкурентоздатності. Тому сільськогосподарським підприємствам Вінницької області необхідно

приділити увагу питанням фінансового забезпечення конкурентоспроможності на перспективу, з метою уникнення існуючих фінансових загроз щодо фінансової залежності від зовнішніх кредиторів та інвесторів, а також формуванню гнучкої та виваженої фінансової політики.

Таблиця 1.

**Показники фінансового стану сільськогосподарських підприємств Вінницької області*
(2012-2017 рр.)**

Показники	2012 р	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017р.	2017 р до 2012р (%; ±)
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, млн. грн.	9513,3	9104,8	17181,7	30904,9	34633,0	30947,9	325%
Оборотність дебіторської заборгованості, оборотів	3,6	2,8	2,1	1,69	1,51	2,5	1,1
Період обороту дебіторської заборгованості, днів	134,3	150,9	174,6	212,5	237,4	143,6	9,3
Оборотність кредиторської заборгованості, оборотів	2,1	2,3	2,3	1,9	2,2	3,9	1,8
Період обороту кредиторської заборгованості, днів	173,6	43,9	155,2	181,0	163,2	91,1	-82,5
Оборотність активів, оборотів	0,82	0,65	0,70	1,07	0,93	1,01	0,19

*Джерело: сформовано автором за даними [5; 10]

Визначальним резервом щодо покращення фінансового забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств Вінницької області є зростання параметрів позитивної фінансової результативності. Такий сценарій розвитку уможливується виявленням і застосуванням існуючих можливостей щодо оптимізації витрат та реалізації системи заходів підвищення конкурентоспроможності продукції.

Здійснено SWOT-аналіз розвитку та сформовано розширену матрицю SWOT-аналізу ТОВ «Щедра нива» Хмільницького району Вінницької області. З метою виявлення параметрів показника результативності, яким є фінансові ресурси – (z), застосовано кореляційно-регресійний аналіз і розраховано його залежність від виручки від реалізації продукції (y1), чистого прибутку (y2), дебіторської заборгованості (y3) та кредиторської заборгованості (y4). Багатофакторне кореляційно-регресійне рівняння залежності параметрів фінансових ресурсів ТОВ «Щедра нива» (табл. 2):

$$z=23,87745+0,51257y_1-10,57323y_2-0,72431y_3-0,08361y_4 \quad (1)$$

Таблиця 2

Кореляційно-регресійний аналіз фінансових ресурсів ТОВ «Щедра нива»*

Рік	Параметри фінансових ресурсів	Виручка від реалізації продукції	Чистий прибуток	Дебіторська заборгованість	Кредиторська заборгованість
	z	y ₁	y ₂	y ₃	y ₄
2011	10,3	12,5	0,7	5,0	12,7
2012	7,3	11,3	2,1	8,3	18,1
2013	7,8	27,9	1,2	9,3	17,2
2014	26,3	10,2	-3,5	11,8	23,8
2015	33,7	48,9	0,9	13,7	20,5
2016	43,7	55,6	0,4	14,3	19,2
2017	48,1	67,2	0,8	12,5	19,9

*Джерело: розраховано автором за даними фінансової звітності по господарству

Достовірність кореляційно-регресійного аналізу було підтверджено коефіцієнтом множинної кореляції, який підтверджує 96,5 % залежності результативного показника (z) від чинників, вплив яких досліджено. Коефіцієнт множинної детермінації віддзеркалює залежність

z від $y_1 \dots y_4$ на 97,5 %. Оцінка кореляційної матриці залежності параметрів фінансових ресурсів ТОВ «Щедра нива» дозволила встановити прямий кореляційний зв'язок між параметрами результативного показника та параметрами: y_1 (0,8832), y_3 (0,7454) та y_4 (0,6532).

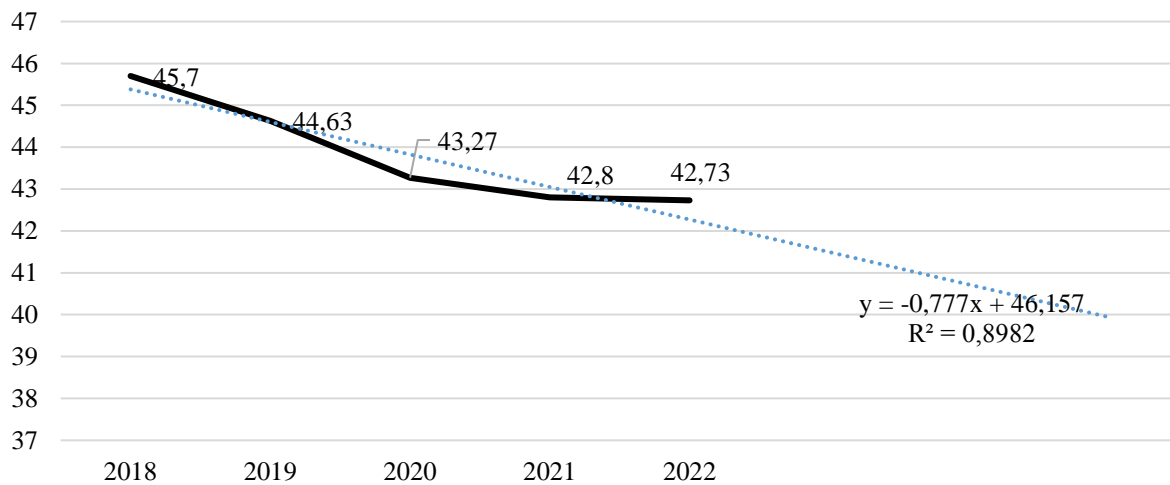

Рис. 2. Прогноз параметрів фінансових ресурсів ТОВ «Щедра нива» до 2022 р.

Джерело: побудовано автором за даними [5;10]

На основі проведених розрахунків розроблено прогноз параметрів фінансових ресурсів ТОВ «Щедра нива» до 2022р., який показує спадну тенденцію фінансових ресурсів (рис. 2).

Для виявлення причин різного рівня фінансового забезпечення конкурентоспроможного розвитку сільськогосподарських підприємств аналізованого регіону залежно від організаційно-правових форм господарювання встановлено, що у 2017 р. у сільському господарстві Вінницької області функціонувало 4776 підприємств, що порівняно з 2016 р. – на 485 суб'єктів господарювання менше. Визначено, що за типовим поділом сектор малих та мікропідприємств Вінницької області становить 4638 підприємств, розвиток яких є основою становлення середнього класу, а відповідно стабільності економіки держави (табл. 3).

Таблиця 3

Ефективність фінансової діяльності суб'єктів господарювання Вінницької області 2015-2017 рр.*

Показник	Рік		
	2015	2016	2017
Великі підприємства			
1	2	3	4
Кількість підприємств	4	4	1
Обсяг реалізованої продукції млн грн	13907	14467	9013
Власний капітал, млн грн	5460	6162	2801
Довгострокові зобов'язання, млн грн	2431	2445	1484
Поточні зобов'язання, млн грн	35513	8611	10622
Кредиторська заборгованість, млн грн	4173	6706	776
Чистий прибуток, млн грн	3444	2483	285
Рентабельність основної діяльності,%	35,9	26,5	26,4
Рентабельність сільськогосподарської діяльності,%	27,6	19,4	18,7
Середні підприємства	2015	2016	2017
Кількість підприємств	152	151	137
Обсяг реалізованої продукції млн грн	9932	1103	6521
Власний капітал, млн грн	3304	6722	4753
Довгострокові зобов'язання, млн грн	1551	1078	3383
Поточні зобов'язання, млн грн	8624	9695	4658
Кредиторська заборгованість, млн грн	6957	5902	2165
Чистий прибуток, млн грн	2241	3610	1479
Рентабельність основної діяльності,%	39,8	48,4	31,6
Рентабельність сільськогосподарської діяльності,%	5,5	30,0	23,3
Малі підприємства	2015	2016	2017

Продовження табл. 3

1	2	3	4
Кількість підприємств	2274	2300	2488
Обсяг реалізованої продукції млн грн	6816	9724	11849
Власний капітал, млн грн	4914	6950	8641
Довгострокові зобов'язання, млн грн	867	843	1007
Поточні зобов'язання, млн грн	7355	6363	853
Кредиторська заборгованість, млн грн	4411	3094	3942
Чистий прибуток, млн грн	2230	2527	2692
Рентабельність основної діяльності,%	37,4	37,8	31,6
Рентабельність сільськогосподарської діяльності,%	24,8	30,0	22,9
Мікропідприємства	2015	2016	2017
Кількість підприємств	1977	1990	2150
Обсяг реалізованої продукції млн грн	1888	3050	3443
Власний капітал, млн грн	1785	2429	3600
Довгострокові зобов'язання, млн грн	135	343	370
Поточні зобов'язання, млн грн	1764	2616	3280
Кредиторська заборгованість, млн грн	310	549	1018
Чистий прибуток, млн грн	573	8453	843
Рентабельність основної діяльності,%	32,5	35,6	29,1
Рентабельність сільськогосподарської діяльності,%	26,7	31,7	27,0

*Джерело: Розраховано автором за даними Державної служби статистики Вінницької області

Аналізуючи показники реалізації продукції підприємствами різних організаційно-правових форм зауважимо, що вони були різними. Варто звернути увагу на різний рівень запозичення коштів. Так, у 2017 р. сума запозичення великими підприємствами на 1 грн. реалізованої продукції становила 1,3 грн., середніми – 1,2 грн., тоді як малими тільки 0,16 грн., що свідчить про різну політику доступу до кредитних ресурсів, проте в малих підприємствах основним джерелом фінансового забезпечення був прибуток, що зумовлене в основному власністю на землю. Цю тенденцію підкреслюють також показники результативності бюджетної програми здешевлення кредитів.

Виявлено, що із загальної кількості суб'єктів господарювання регіону здешевлення кредитів на основі програм бюджетної підтримки у 2017 р. одержали менше, ніж 14 % (табл.4). Причому не змінилися як обсяг фінансування, так і кількість підприємств. За програмою здешевлено кредити обсягом 12,2 млрд грн, в т.ч. 5,6 млрд грн – кредити залучені у 2015–2016 рр. та 6,6 млрд грн, – у 2017 р.

Таблиця 4

Показники результативності бюджетної програми здешевлення кредитів*

Показники	Роки		
	2015	2016	2017
Обсяг компенсації, що надано суб'єктам господарювання агропромислового комплексу за залученими пільговими кредитами, млн грн (загальний фонд)	0,291	0,300	0,300
Кількість суб'єктів господарювання агропромислового комплексу, яким надано часткову компенсацію відсоткової ставки за кредитами, од.	666	663	663
Обсяг залучених кредитів, які здешевлені за рахунок коштів державного бюджету, млн грн	3,2	2,4	12,55
Середній обсяг компенсації одному позичальнику на здешевлення залучених кредитів, тис. грн	400,0	452,0	452,4
Питома вага пільгових у загальному обсязі залучених кредитів, %	25,6	32,0	32,2

*Джерело: Побудовано автором на основі [9]

Із загального обсягу кредитів (12,2 млрд грн): 307,6 млн. грн (2,5 %) – залучено підприємствами, які мають чистий дохід (виручку) від реалізації до 10 млн грн; понад 3,1 млрд грн (25,8 %) – залучено підприємствами, які провадять діяльність з вирощування й розведення ВРХ молочних порід та худоби іншого напрямку та продуктивності; 8,7 млрд. грн (71,7 %) –

залучено на супутні види діяльності. У 2017 р. 295 фізичних осіб Вінницької області отримали часткове відшкодування витрат за установку індивідуального доїння або холодильну установку, сума якого складає 996,3 тис грн.

Так, сільське господарство України може стати продуктивнішим. Це визнають усі фахівці [15]. Нещодавно Світовий банк назвав важливу умову зростання продуктивності – нарощування інвестицій в українську аграрну галузь. Деякі експерти вважають навіть, що Україна може потроїти валове виробництво сільськогосподарської продукції при належному інвестуванні.

За статистикою Національного банку України (НБУ), за 2017р. банки прокредитували аграріїв на 60,5 млрд грн (на 9,3% більше, ніж у 2016 році). За два роки аграрії оформили 165 аграрних розписок на 1,2 млрд грн. Через форвардні закупівлі вони зібрали на свої потреби 2 млрд грн. Також агросектор отримав 4 млрд грн бюджетних дотацій [15].

Одним з варіантів дієвого фінансування сільськогосподарського виробництва є його кредитування. І світова практика – цьому підтвердження. В Україні ситуація виняткова. На сільське господарство зараз перепадає лише 7% кредитного портфелю банківської системи. І лише 5-6% капітальних інвестицій у АПК сформовано за рахунок банківських кредитів та подібних їм позикових коштів. В основному підприємства інвестували власні кошти – 74% за офіційною статистикою. Серед банків, які працюють на фінансовому ринку України, лише одиниці у нинішніх умовах продовжують фінансувати аграріїв, адже на сьогодні аграрний сектор надто ризиковий.

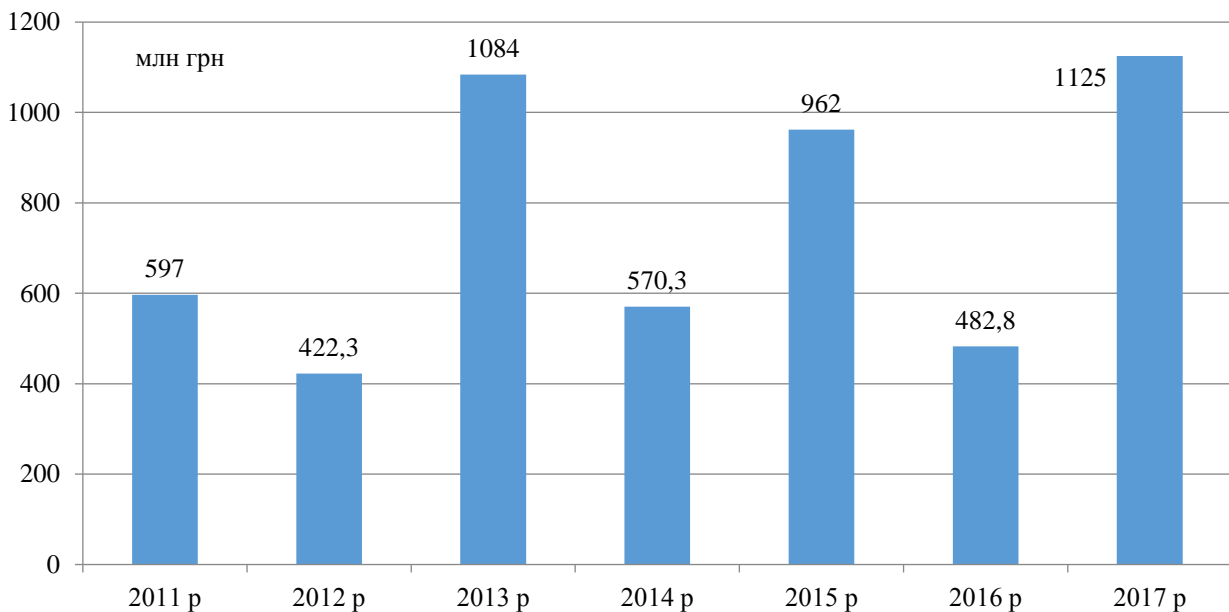

Рис. 3. Динаміка кредитування аграрних підприємств Вінницької області

Примітка. Побудовано автором

Банківське кредитування у системі фінансової підтримки вітчизняного сільськогосподарського виробництва забезпечує 25-26 % фінансових ресурсів і знаходиться на другому місці після внутрішнього самофінансування, що становить 56-57 %, 12 % – це особисті заощадження фермерських господарств і 5 % дають кошти постачальників ресурсів та переробних підприємств [15].

Доступ до кредитних ресурсів є найбільш вагомим фактором швидкого зростання фінансових ресурсів та забезпечення конкурентоспроможності, оскільки складові системи кредитування контролюються фінансовим ринком.

Протягом досліджуваного періоду 2011-2017 рр., стан їх залучення нерівномірний (рис. 3). Так, у 2016 р. майже вдалося досягти рівня 2014 р., коли показник залучення був найвищим. Проте ряд років кредитування знаходилось на дуже низькому рівні і не справило належного впливу на фінансовий стан.

Щодо наявної тенденції недостатності параметрів банківського кредитування існуючим потребам сільськогосподарських підприємств АПК у Вінницької області, існують об'єктивні та суб'єктивні причини. Стримують процеси кредитування сільськогосподарських підприємств як

погана якість фінансового планування, обліку і звітності, так і відсутність ліквідних активів для застави, а також низька достовірність статистичних даних щодо фінансового стану сільськогосподарських підприємств та обсягів їх землекористування.

Так, Державним бюджетом на 2017р. передбачалось 300 млн грн на здешевлення кредитів для сільського господарства. Проте, за оцінками Міністерства аграрної політики та продовольства України, через припинення спеціального режиму зі сплати ПДВ у 2017 р. збільшився дефіцит обігових коштів на суму близько 30 млрд грн.

Також на ці процеси впливають існуючі вимоги кредитних інституцій до позичальників. Щодо невеликих сільськогосподарських підприємств, які мають у своєму розпорядженні земельний банк до 500 га, процес кредитування ускладнений у зв'язку із відсутністю можливостей щодо застави.

Існуючі інфляційні ризики, низька довіра економічних суб'єктів та суспільства щодо фінансової стабільності та подальшого економічного зростання, гальмують процес зниження рівня кредитних ставок. Важливе значення має система захисту прав кредиторів, особливо це стосується іноземних кредиторів, які закладають в ціну кредиту економічні ризики країни.

Параметри банківського кредитування мають значний вплив на фінансову результативність сільськогосподарських підприємств Вінницької області (табл. 5).

Таблиця 5

Параметри банківського кредитування та фінансової результативності сільськогосподарських підприємств Вінницької області*

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017р
Видано кредитів підприємствам АПК, тис. грн	564486	1084004	1101446	982197	482815	112500
В т.ч. с.-г. підприємствам, тис. грн	331408	712751	1047665,2	452197	222657	247800
Приріст обсягів кредитів, наданих с.-г. підприємствам, % до попереднього року	182,2	215,1	146,9	43,2	49,2	49,8
Кількість позичальників – с.-г. підприємств, осіб	101	160	157	122	130	141
Середньозважена процентна ставка за кредитами, %	21,0	18,7	22,3	25,2	24,3	21,3
Видано кредитів із розрахунку на 1 с.-г. підприємство, тис. грн	3281,3	4454,7	6673,0	3706,5	1712,7	1757,4
Темпи приросту чистого прибутку, у % до попереднього року	67,7	34,8	166,7	115,1	111,2	111,8
Рентабельність сільськогосподарської діяльності, %	15,3	9,5	20,3	18,8	23,9	27,1

*Примітка. Розраховано автором

Протягом досліджуваного періоду відбулося значне скорочення параметрів забезпечення кредитними ресурсами сільськогосподарських підприємств Вінницької області. Проведений аналіз свідчить, що значне скорочення кредитних ресурсів прослідковується з 2015 року – вдвічі зменшився приріст обсягів кредитів, що надані сільськогосподарським підприємствам. Свідченням цього є середньозважена ставка за кредитами, що є однією із головних причин, незадовільного фінансового забезпечення аграрної галузі.

З метою запровадження нової форми кредитування сільськогосподарських підприємств під заставу майбутнього урожаю прийнято Закон України «Про аграрні розписки». Дана форма кредитування на даний час є найбільш альтернативним джерелом фінансово забезпечення сільгоспвиробників. Розробка механізму функціонування аграрних розписок відбувається за участі Групи Світового Банку та Державного Секретаріату з Економічних Питань Швейцарії (SECO). Цей новий інструмент в розрахунках є більш доступним для середніх і малих сільгосппідприємств та фермерів [2].

В Україні така альтернатива набула попиту восени 2014 р., коли за спільним наказом Міністерства аграрної політики та продовольства і Міністерства юстиції України було запроваджено пілотний проект з відпрацювання механізму введення в обіг аграрних розписок за

сприяння Міжнародної фінансової корпорації (IFC). Такий проект отримав назву «Аграрні розписки в Україні» та розпочав своє функціонування в Полтавській, Харківській, Черкаській та Вінницькій областях. Так, з початку 2016 р. вже було оформлено 40 аграрних розписок. Аграрії Вінницької області оформили 24 аграрні розписки на суму понад 48,2 млн. грн., а станом на 30.12.2017 року лише по Київській області було оформлено 190 аграрних розписок на суму 1 млрд. дол. Такі тренди надають змогу малому і середньому аграрному бізнесу вийти на новий рівень. Аграрні розписки є прогресивним методом небанківського кредитування, які урівноважують та забезпечують права, як кредитора, так і боржника.

Для аграрних виробників використання аграрних розписок дозволяє продавати свою продукцію під заставу майбутнього врожаю, зменшуючи залежність від субсидованих кредитів та покращуючи процес коротко- та середньострокового планування їх господарської діяльності. Важливою перевагою механізму аграрних розписок є те, що він дозволяє агровиробникам залучати кредити з приватного сектору, не залучаючи державні кошти, що, як наслідок, позитивно впливає на розвиток аграрного виробництва. Суб'єктами кредитування можуть бути постачальники матеріально-технічних ресурсів для агровиробників, комерційні банки, а також трейдери тощо. Такий механізм є вигідним не тільки товаровиробникам, але й іншим учасникам аграрного ринку. Так, за його допомогою переробні підприємства мають можливість знизити ризики щодо непоставок продукції, а виробники засобів виробництва можуть отримати гарантію стосовно оплати за поставлені ресурси.

Таблиця 6

Кількість і обсяги укладених аграрних розписок за 2015-2017 рр.*

Показник	Роки			Відхилення 2017 р. до 2015 р. у %
	2015	2016	2017	
Кількість аграрних розписок, шт.	11	61	110	1000
Обсяги аграрних розписок млн.грн	60,0	370,0	750,0	1250

*Примітка. Узагальнено автором

Механізм кредитування аграрного виробництва під заставу майбутнього врожаю покликаний забезпечити можливість аграрним товаровиробникам залучати матеріально-технічні та фінансові ресурси під заставу майбутнього врожаю та важливим кроком на шляху становлення надійної системи комерційного фінансового забезпечення агропромислового комплексу України.

Права боржника за розпискою також захищені в рамках примусового стягнення, оскільки воно можливе лише за рахунок предмету застави за розпискою і лише після завершення терміну на її виконання.

На даний момент аграрні розписки використовують у восьми областях України, оскільки наразі запроваджено пілотний проект з відпрацювання технології введення в обіг такого цінного паперу (Полтавська, Харківська, Черкаська, Вінницька, Тернопільська, Хмельницька, Миколаївська та Сумська). Вінницька та Полтавська області лідирують за кількістю виданих розписок. Так, у весняний сезон 2018 року аграрні розписки працюють переважно у кожній області.

Отже, вважаємо, що механізм функціонування аграрних розписок є реальною прогресивною альтернативою класичному банківському кредитуванню у залученні фінансових ресурсів.

Для компаній, які є продавцями насінневого матеріалу та засобів захисту рослин, аграрні розписки надають можливість розширити свій ринок збуту та знизити вплив крупних гравців. Аграрні розписки є цікавими і для трейдерів, які зможуть забезпечувати свою діяльність на довший термін. Також потрібно відзначити, що фінансові аграрні розписки є цікавим інструментом і для банків, які в останні роки збільшують інвестиційний портфель в аграрному секторі.

Крім того, аграрні розписки надають можливість товаровиробникам залучати матеріально-технічні та фінансові ресурси під заставу майбутнього врожаю.

Починаючи із 2016 р. ПАТ «Агропросперіс Банк» («АП Банк») займає перші позиції в Україні з банків, які розпочали фінансування виробників зерна під аграрні розписки. Банк надає професійне фінансування обігового капіталу малим і середнім виробникам зерна. Єдиним акціонером ПАТ «АП Банк» є «Агро Холдінгс (Юкрейн) Лімітед» - дочірня компанія NCH Capital (США). У рамках пілотного проекту, який впроваджувався в Полтавській, Харківській,

Черкаській та Вінницькій областях, з початку 2016 року, було оформлено 60 аграрних розписок на 189 млн грн, з 2017 року запущено в дію аграрні розписки ще в чотирьох регіонах: Сумська, Миколаївська, Хмельницька та Тернопільська області.

В Україні також існує хоч і незначний, але позитивний досвід роботи в частині використання таких альтернативних фінансових інструментів, як авальованих банками векселів. Основною сферою, де на даний час використовуються авальовані векселі, є розрахунки за засоби захисту рослин, насіння та добрива від відомих світових виробників. Протягом останніх років використання таких розрахунків набуло неабиякої популярності, адже саме використання авальованого векселя у розрахунках надає значні переваги як для фермерів, так і для постачальників. Розрахунок авальованим векселем має переваги і перед товарним кредитом, адже у векселі чітко фіксується сума платежу і є можливість отримати привабливу ціну, а також гарантує постачальнику своєчасне отримання платежу у повній вартості.

Основні засади державної підтримки спрямовані на забезпечення стабільного розвитку аграрного сектору національної економіки, послідовності та комплексності втілення державної аграрної політики органами місцевого самоврядування та органами державної виконавчої влади.

Державна підтримка ґрунтується на національних пріоритетах і узгоджується з інтеграцією України до ЄС та єдиного світового економічного простору. Основними елементами системи державної підтримки є сукупність організаційних, економічних і правових заходів, які мають на меті підвищення ефективності діяльності аграрного сектору економіки, забезпечення комплексного та стабільного розвитку сільських територій, розв'язання проблем соціальної інфраструктури.

За науковими розвідками вчених [3,9,13,14], загальна підтримка аграрного сектору має досить позитивний розвиток. Так, за видами діяльності видатки державного бюджету в 2017 р. на сільське господарство зросли на 3% проти 2011 р., тоді як за цей же період на економічну діяльність вони скоротилися на 30%. Частка сільського господарства у загальних видатках на економічну діяльність з 16% у 2011 р. зросла до 25% у 2017 р., що є досить позитивним фактом.

Загалом, пряма підтримка виробництва зросла з фактичних 0,371 млн грн у 2015 р. до 6,497 млн грн у 2018 р. (за затвердженими видатками держбюджету), або у 17,5 разів. Таке зростання проте не свідчить, що у галузь надійде більше коштів. Програма «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів», що діє з 2015 р. за незначний час свідчить про досить високу ефективність. Але через обмеженість бюджетних коштів у структурі аграрних програм значно скорочує свою частку – з майже 55% у 2015 р. до 1% у 2018 р., що свідчить про вимушеність такого кроку [9].

Інформація щодо використання бюджетних коштів для здійснення компенсації відсоткової ставки за кредитами для сільськогосподарських підприємств Вінницької області приведена у табл. 7.

Таблиця 7.

Використання бюджетних коштів для здійснення компенсації відсоткової ставки за кредитами, Вінницької області за 2018 р., тис. грн.*

	Кількість позичальників			Обсяги кредитів, за якими фактично отримано компенсацію (з наростаючим підсумком)			Обсяг компенсаційних коштів		
	усього	у тому числі		усього	у тому числі		усього	у тому числі	
		до 1 року	від 1 року		до 1 року	від 1 року		до 1 року	від 1 року
Усього	34	22	12	168 631,472	128700,424	39931,048	6 174,636	4148,994	2025,642

*Джерело: Адаптовано автором за даними [10]

За умов погіршення економічної ситуації в країні загальне скорочення обсягів кредитування відбувається переважно за рахунок обмеження кредитування сільськогосподарських підприємств. Комерційні банки починають застосовувати дискримінаційний підхід по відношенню до підприємств, підвищуючи їм ставки кредитування у порівнянні із суб'єктами господарювання інших галузей економіки [11].

Вдаючись до різних оцінок вчених-аграріїв, в Україні частка банківського кредитування займає менше 20% обігових коштів аграрного сектору, в той час як у розвинутих країнах вона досягає 70%. Умови кредитування, які пропонують банки, роблять це джерело залучення

ресурсів недоступним для більшості виробників сільськогосподарської продукції. Особливо це стосується малих підприємств, кількість яких на теренах Вінницької області за останні три роки зросла на 214 господарств.

Важливим елементом фінансування аграріїв є фінансовий лізинг. За даними Національної комісії з фінансових послуг, сільське господарство і транспорт залишаються лідерами залучення фінансів за допомогою операцій лізингу, а на кінець 2018 р. вартість договорів фінансового лізингу складала в сільському господарстві 6,5 млрд грн, а його частка в загальному обсязі операцій лізингу - 27%. При цьому вартість договорів фінансового лізингу, згідно з якими закуплено техніку, машини та устаткування для сільського господарства, становить 5,53 млрд грн [15].

Процес використання авальованих векселів є досить простим і прозорим. Програма авальовання векселів для аграрного сектору протягом останніх років засвідчила свою високу ефективність та зручність для всіх учасників ринку. Цей фінансовий інструмент дає змогу оптимізувати витрати на залучений капітал, що особливо актуально в період значної волатильності на ринку та високої вартості традиційного фінансування. За 2015-2017 роки обсяг авальованих векселів у Райффайзен Банку Аваль відчутно збільшився, й становив понад 1 млрд грн. [15]. На нашу думку, таке фінансування є свідченням вагомої підтримки АПК, адже банк має тверду й надійну репутацію та готовий працювати з фермерами із земельним банком від 200–300 га, при цьому за заставу можуть слугувати будівлі, техніка, а також складські розписки на готову продукцію.

Упродовж останніх трьох років одним із способів залучення фінансування став аграрний форвард. Наприклад, у 2017 році провідні компанії, які купують зернові на основі форварду - ПАТ «Аграрний фонд» та ДПЗКУ, профінансували аграріїв на понад 2 млрд грн. Зокрема, ДПЗКУ лише в рамках осіннього форварду на закупівлю врожаю озимих культур виділила 100 млн грн. Натомість Аграрний фонд сумарно за рік профінансував форвардів на 2 млрд грн, що є абсолютним рекордом в історії України [15]. Форвардна програма ПАТ «Аграрний фонд» має декілька умов фінансування, в залежності від відсоткової ставки та багатьох інших умов. Аграрії отримують оборотні кошти під заставу майбутнього врожаю. До переваг належить те, що форвард може бути як із прив'язкою до курсу долара, так і без неї. Вони відрізняються, передусім, відсотковою ставкою.

Форвардні контракти дають можливість планувати, тому що за ним передбачено поставку в певний проміжок часу за ціною, що не є нижчою від ринкової. Форварди страхують агровиробників, надають їм впевненості й дозволяють мати горизонт планування.

Висновки. Дослідивши застосування нових фінансових інструментів та їх дієвість в діяльності сільськогосподарських підприємств можна зробити висновки, що надзвичайно важливого значення в забезпеченні конкурентоспроможного розвитку сільськогосподарських підприємств набуває фінансова забезпеченість та позитивна результативність використання фінансових ресурсів. На сьогодні проблемами фінансового забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств є: зменшення обсягів державної підтримки сільського господарства, що не забезпечує нормальне функціонування аграрного виробництва; недоступність залучення кредитів через високі відсоткові ставки та відсутність заставного майна.

Оцінка стану фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств Вінницької області свідчить про стійку тенденцію зростання фінансової залежності від запозичень, тобто зовнішніх джерел фінансового покриття потреб підприємств, що досить рельєфно корелює з рівнем конкурентоспроможності підприємств, а саме не забезпечило суттєвих темпів її росту. Тому підприємствам регіону необхідно приділити підвищену увагу питанням поліпшення фінансового забезпечення їх конкурентоспроможності, зменшуючи залежність від зовнішніх запозичень та формуючи гнучку фінансову політику. Сільськогосподарські підприємства потребують розв'язання шерегу питань макрофінансового напрямку щодо покращення стану зовнішнього фінансового середовища їх функціонування. А також, повинні сконцентруватися на переформатуванні системи фінансового менеджменту щодо фінансової стратегії діяльності, з метою підвищення фінансової незалежності та маневровості у процесі генерування та використання фінансових ресурсів.

За результатами дослідження можна запропонувати такі шляхи їх розв'язання: збільшення обсягів фінансування за рахунок використання нових і альтернативних джерел фінансування; надання державної фінансової підтримки на конкретні напрями підвищення конкурентоспроможності.

Виважена політика формування, накопичення, трансформації, розподілу і визискування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств є вирішальною в забезпеченні їх конкурентоспроможного, фінансово стійкого функціонування, зростання капіталізації та досягнення успіху на ринку.

Список використаних джерел

1. Гривківська С. Фінансові інструменти державного регулювання розвитку сільськогосподарського виробництва в сучасних умовах. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. Сер.: Економічні науки. 2014. Вип. 37(1). С. 39-44. 1.
2. Гудзь О. Є. Фінансові стратегії забезпечення конкурентоспроможності підприємства. *Фінансовий простір*. 2013. № 4. С. 97-103.
3. Давиденко Н. М. Нетрадиційні джерела фінансування аграрного сектору економіки України. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2016. Вип. 244. С. 222-228.
4. Дем'яненко М. Я. Державна політика фінансової підтримки розвитку аграрного сектору АПК : [монографія] / за ред. М. Я. Дем'яненка. К. : ННЦ ІАЕ, 2011. 372 с.
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Міщенко Д.А. Оцінка ефективності державної фінансової підтримки сільськогосподарського комплексу. *Агросвіт*. - № 6. - С. 7-11. - 2018.
7. Николюк О. М., Николюк О. Н., Тарасович Л. В. Теоретико-методичні аспекти формування конкурентних переваг суб'єктів сільського підприємництва: призма маркетингу. *Економіка і Фінанси*. - 2018 - № 1. - 2018.
8. Олійник, О. О. Оцінка впливу ефективності фінансово-кредитної системи на розвиток аграрного сектору економіки. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України : Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*. 2014. Вип. 200, ч. 1. С. 260-267.
9. Радченко О.Д. Підтримка аграрного сектору через механізми пільгового кредитування. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України: електронне наукове видання [Електронний ресурс] / Університет державної фіскальної служби України; гол. ред.: М.О. Кужелєв*. 2018. № 1. с.161-177.
10. Сайт Вінницької обласної державної адміністрації <http://www.vin.gov.ua/oda>.
11. Сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс] : – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/>.
12. Сіренко Н. М., Сіренко Н. Н. Фінансова інфраструктура інноваційного розвитку аграрного сектора економіки. *Економіка АПК*. 2015. № 9. С. 43-46.
13. Стецюк П. А. Формування нової парадигми управління фінансовими ресурсами підприємств. *Економіка АПК*. 2016. № 6. С. 77-83.
14. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. К. : ННЦ “ІАЕ”, 2012. 182 с.
15. Фінансова «сімка» - основні способи отримати кошти для розвитку аграрного бізнесу. URL : <https://agropolit.com/spetsproekty/391-finansova-simka--osnovni-sposobi-otrimati-koshti-dlya-rozvitku-agrarnogo-biznesu>

References

1. Hryvkivska S. (2014) *Finansovi instrumenty derzhavnoho rehulivannia rozvytku silskohospodarskoho vyrobnytstva v suchasnykh umovakh*. [Financial instruments of government control of development of agricultural production are in modern terms.]. *Ekonomiczni nauky*. 37(1), 39-44[in Ukrainian].
2. Hudz O. Ye. (2013). *Finansovi stratehii zabezpechennia konkurentospromozhnosti pidpriemstva* [Financial strategies of providing of competitiveness of enterprise] *Finansovy prostir*. 4, 97-103[in Ukrainian].
3. Davydenko N. M.(2016). *Netradytsiini dzherela finansuvannia ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy* .[*Unconventional sourcings to the sector of economy of Ukraine agrarian*] *Ekonomika, ahrarnyi menedzhment, biznes*. 244, 222-228[in Ukrainian].
4. Demianenko M. Ya. & Sabluk P. T. & Skupyi V. M. ta in. (2011) *Derzhavna polityka finansovoi pidtrymky rozvytku ahrarnoho sektoru APK*. [Public policy of sponsorship of development of agrarian to the sector APK]. K. NNTs IAE.[in Ukrainian].
5. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. [Government service of statistics of Ukraine] Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
6. Mishchenko D. A.(2018) *Otsinka efektyvnosti derzhavnoi finansovoi pidtrymky silskohospodarskoho kompleksu*. [Estimation of efficiency of state sponsorship of agricultural complex]. *Agrosvit*. 6, 7-11/[in Ukrainian].

7. Nykoliuk O. M., & Nykoliuk O. N., & Tarasovych, L. V. (2018) *Teoretyko-metodychni aspekty formuvannia konkurentnykh perevah subiektiv silskoho pidpriemnytstva: pryzma marketynhu*. [Off aspects of forming of competitive edges of rural business entities: marketing prism.]. Economy, agrarian management, business. [in Ukrainian].
8. Oliinyk, O. O. (2014) *Otsinka vplyvu efektyvnosti finansovo-krydytnoi systemy na rozvytok ahrarnoho sektoru ekonomiky* [Estimation of influence of efficiency of the financial system on development agrarian to the sector of economy]. Ekonomika, ahrarnyi menedzhment, biznes. 200(1), 260-267[in Ukrainian].
9. Radchenko, O.D.(2018) *Pidtrymka ahrarnoho sektoru cherez mekhanizmy pilhovoho kredytuvannia*. [Support agrarian to the sector through the mechanisms of the favourable crediting] Universytet derzhavnoi fiskalnoi sluzhby Ukrainy 1,161-177 [in Ukrainian].
10. Sait Vinnytskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii [Site of Vinnytsya regional state administration]. Retrieved from <http://www.vin.gov.ua/oda/> [in Ukrainian].
11. Sait Ministerstva ahrarnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy. [Site of Ministry of agrarian politics and food of Ukraine] Retrieved from <http://minagro.gov.ua/> [in Ukrainian].
12. Sirenko, N. M. & Syrenko N. N. (2015) *Finansova infrastruktura innovatsiinoho rozvytku ahrarnoho sektora ekonomiky* [Financial infrastructure of innovative development of agrarian sector of economy]. Economy of APK.9,43-46 [in Ukrainian].
13. Stetsiuk, P. A. (2016) *Formuvannia novoi paradyhmy upravlinnia finansovymy resursamy pidpriemstv*. [Forming of new paradigm of management of enterprises financial resources] Ekonomika APK.6,77-83 [in Ukrainian].
14. Stratehichni napriamy rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku /za red. Yu.O. Lupenka & V.Ia. Mesel-Veseliaka.(2012) [Strategic directions of development of agriculture of Ukraine on a period 2020 to /after]. K.:NNTs "IAE"/[in Ukrainian].
15. Finansova «simka» - osnovni sposoby otrymaty koshty dlia rozvytku ahrarnoho biznesu. [Financial seven is basic methods to get money for development of agrarian business] Retrieved from <http://agropolit.com/spetsproekty/391-finansova-simka-osnovni-sposobi-otrimati-koshti-dlya-rozvitku-agrarnogo-biznesu> [in Ukrainian].

Інформація про автора

ГРИЩУК НАДІЯ ВІКТОРІВНА - асистент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Вінницького національного аграрного університету (21008, м.Вінниця, вул. Сонячна,3, e-mail: nagro1266@rambler.ru)

ГРИЩУК НАДЕЖДА ВІКТОРОВНА - асистент кафедри фінансов, банківського дела и страхування, Вінницького національного аграрного університета (21008, г. Винница, вул. Сонячна, 3, e-mail: nagro1266@rambler.ru)

HRYSHCYK Nadiya VIKTORIVNA - assistant of the Department of Finance, Banking and Insurance, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnytsia, 3 Soyanchaya St., e-mail: nagro1266@rambler.ru)

